

Brak „ad experimentum“- kohabitacijske zajednice kao rastući trend u Hrvatskoj i svijetu

Mikolčić, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:014883>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

Ena Mikolčić

**Brak „*ad experimentum*“ – kohabitacijske zajednice
kao rastući trend u Hrvatskoj i svijetu**

Završni rad

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odsjek za sociologiju

Ena Mikolčić

**Brak „ad experimentum“ – kohabitacijske zajednice
kao rastući trend u Hrvatskoj i svijetu**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Stipan Tadić

Sumentor: dr. sc. Petar Bilobrk

Zagreb, 2023.

Sadržaj

Uvod	4
1. Institucija (tradicionalnog) braka.....	5
2. Suvremeni izazovi tradicionalnom braku.....	6
3. Važnost institucije braka među Hrvatima.....	8
3.1. Istraživanje o studentskim stavovima o oblicima partnerskog života 2020. godine	8
3.2. European Values Study: hrvatsko društvo	9
4. Kohabitacija	10
5. Hrvatski katolički puk i kohabitacija.....	12
6. Kratke kronološke i uzročno – posljedične napomene	14
7. Motivi trendu kohabitacije	15
8. Pravno-državne vizije.....	16
9. Sociološka misao	17
Zaključak.....	19
Literatura	20

Uvod

Završni rad posvećen je temama braka i alternativne opcije braku, kohabitacije, u suvremeno doba u Hrvatskoj, ali i na globalnoj razini. Brak je višestoljetna tradicija zajedništva u svijetu, iz kojega proizlazi tradicionalna slika obitelji, osnovne jedinice društva odgovorne za mnoge funkcije i uloge pojedinca i procesa socijalizacije. S druge strane, kohabitacija kao fenomen zajedničkog života para bez formalnog vjenčanja, brzo se širi i pojavljuje kod sve većeg broja parova, kao trajno ili privremeno rješenje.

Brak je čvrsto ukorijenjena pojava u cijelom svijetu kroz povijest, zaštićen je državom, ali i Crkvom, te predstavlja jednu od osnovnih životnih vrijednosti u hrvatskom društvu i na njega se gleda kao na važnog čimbenika za osobnu sreću pojedinca. No, u posljednjih nekoliko desetljeća, popularizira se takozvani „probni brak“, odnosno brak „*ad experimentum*“. On pretpostavlja zajednički život para u istom kućanstvu, s ulogom roditelja ili bez nje, bez formalno sklopljenog braka i naziva se kohabitacija. Kohabitacija je sve češći oblik zajedništva jer parovima nudi razne mogućnosti koje mladi u suvremeno doba smatraju vrjednijim od sklapanja braka u mlađoj životnoj dobi. Osim toga, nudi priliku „isprobavanja“ bračnog života dok se on još uvijek može lakše raskinuti, bez ozbiljnijih posljedica za obitelj ili društvo u cjelini.

Dok je u zapadnom svijetu kohabitacija prihvatljiv oblik trajne veze među parovima, u Hrvatskoj je situacija nešto drugačija; kohabitacija u najvećem postotku samo prijelazna faza, „korak naprijed“ u emocionalnoj vezi para, čiji put u najvećem broju slučajeva završava bračnim zavjetovanjem. Osim navedenog, iznesena je i problematika Crkve i crkvenog stava, s obzirom da se stanovništvo Hrvatske vjerski deklarira kao katolički narod u vrlo visokom postotku. Crkveni nauk gubi na vrijednosti pod modernim, suvremenim životnim stilom i novim, prolaznim užiticima koje on nudi, a koji istovremeno omogućavaju pojedincu osobno ispunjenje kroz individualizaciju. U doba kada zajedništvo pada u drugi plan, a reklamiraju se individualnost i osobni ciljevi, brak se kao društvena institucija počeo klimati unatoč svojim tradicionalnim temeljima.

1. Institucija (tradicionalnog) braka

Tradicija i običaji su, prema jednom od vodećih svjetskih sociologa, Anthonyju Giddensu, nešto što se do pojave prosvjetiteljstva u 18. stoljeću nije naročito propitkivalo ili definiralo, jer se jednostavno živjelo prema dotad ustaljenim obrascima djelovanja. Prosvjetiteljstvo i nagli zaokret koji ono vuče sa sobom, zaokret prema racionalnim objašnjenjima i znanosti, zaslužni su za negativne konotacije koje vežemo uz tradiciju, poput mišljenja da je to nešto „nazadno“. Giddens u svojoj knjizi o globalizaciji i njezinim posljedicama, „Odbjegli svijet“, kaže kako: „u srednjem vijeku nije postojao neki opći pojam tradicije. Nije bilo potrebe za njim, upravo zato što su tradicija i običaji bili posvuda.“ (2005: 55). Prosvjetiteljstvo nužno postavlja pitanja o mnogim životnim temama i navikama, te bez puno muke odbacuje i obezvrjeđuje sve aspekte života koje je nemoguće racionalizirati i opravdati.

Iako je tada u najvećoj mjeri odbacivana ukorijenjena teološka misao, u suvremeno doba uočavamo odbacivanje mnogih ustaljenih obrazaca društvenih djelovanja, ali i uobičajena čovjekova načina života. Vidljive promjene nastupaju i u instituciji obitelji, a dosad poznata, tradicionalna institucija braka doživljava značajnu preobrazbu. Sociološki, brak se definira kao „društveno priznata i odobrena spolna zajednica dviju odraslih osoba. Kad dvoje ljudi stupi u brak, oni postaju srodnici; no, brak povezuje i širi niz srodnika. Roditelji, braća, sestre i drugi krvni srodnici postaju srodnici novoga/bračnog partnera.“ prema Giddensu (2007: 173), a prema autoru srednjoškolskog gimnazijskog udžbenika iz sociologije, dr. Nenadu Fanuko, „brak je društveno prihvaćena seksualna zajednica dviju ili više osoba. U većini društava to znači zajednicu osoba različita spola, ali je u nekim kulturama dopušteno sklapanje braka između osoba istog spola. Dva su osnovna oblika braka prisutna u svim društvima: monogamija i poligamija...“ (2012: 161).

Na teritoriju današnje Hrvatske, brak je, osim crkveni, i civilni ugovor te tako spada pod državne uredbe još od 18. stoljeća, za vrijeme Habsburške Monarhije i vladavine Josipa II. (Dobrovšak, 2005:78). Od 18. stoljeća, teritorij Hrvatske prošao je kroz mnoge promjene vlasti i ideoloških sustava, do 25. lipnja 1991. godine kada je Sabor pokrenuo postupak razdruživanja od ostalih jugoslavenskih republika tražeći neovisnu Republiku Hrvatsku. Počevši s tim datumom, Hrvatska autonomna država ostvaruje vlastiti Ustav kao vrhovni državni dokument, a jedini dio Ustava RH koji je izmijenjen od tada je onaj koji definira brak. Raspisanim referendumom temeljenim na građanskoj inicijativi „U ime obitelji“, od 2013. godine brak se ustavno definira kao zajednica muškarca i žene, te tako prijeći homoseksualnim zajednicama ustavnu bračnu vezu. (Šola, Đukić, 2014:199).

Brak smatramo početkom obitelji, koja se zatim (u „tradicionalnim“ slučajevima) obogaćuje potomstvom. Prema funkcionalističkoj sociološkoj perspektivi, jedna od osnovnih funkcija obitelji jest reproduciranje potomstva (Giddens, 2007: 175), što vremenom postaje sve izazovnije – čak i za (kulturološki) tradicionalne, heteroseksualne, monogamne parove zbog generalnih problema s reproduktivnim zdravljem koji su u suvremeno doba učestaliji no ikad. Postotak parova koji se bore s neplodnosti (žena, muškarac ili oboje) u svijetu se povećava, i sada već iznosi više od 15% od ukupnog broja parova. (Aničić, 2007:182). Neplodnost je velik problem i hrvatskog društva u kojemu još uvijek vlada mišljenje da su djeca blagoslov ili kruna braka i obitelji, a ironično tome mnogi parovi koriste dostupne kontracepcijske metode kako bi izbjegli trudnoću. Valja primijetiti da se stariji parovi okreću potpomognutim vrstama oplodnje, a kontracepcijskim metodama mlade osobe koje u zapadnjačkom, liberalnom svijetu u kojem živimo, vrlo mladi i nezreli započinju sa seksualnim aktivnostima (Vuletić, 2009:220).

Obzirom da je obitelj osnovna jedinica društva i da ona doprinosi socijalizaciji i integraciji članova društva (Haralambos, Holborn, 2002:10), u ukupnom društvenom kontekstu tradicionalan brak i obitelj ispunjavaju mnoge funkcije važne za održavanje društva u cjelini, ali nedvojbeno i za ispunjavanje privatnih i emocionalnih potreba koje čovjek kao socijalno biće ima.

2. Suvremeni izazovi tradicionalnom braku

Svijet u kojemu živimo puno je drugačiji nego prije nekoliko godina, a kamoli desetljeća ili stoljeća. Promjena se nikad nije brže odvijala, a na tome možemo zahvaliti nizu procesa koje pojednostavljeno nazivamo globalizacija i koja je temelj suvremenih socioloških istraživanja (Giddens, 2005:34). Najočitije promjene, naravno, možemo primijetiti u osobnim životima. Danas postoji čitava lepeza mogućnosti obiteljskog statusa, koja djeluje puno kompliciranije od tradicionalnih, strukturiranih odnosa. Samohrano roditeljstvo, kohabitacije, rekonstruirane obitelji – sve su to suvremene „vrste“ obitelji koje bi prošlim naraštajima bile nezamislive (Giddens, 2007:172).

Kada tako esencijalni dijelovi čovjekova života prestanu biti strukturirani (kao što je tradicionalna obitelj bila strukturirana tradicionalnim pravilima), čovjek ostvaruje viši stupanj autonomije u kojem se nije teško izgubiti. Giddens u svom „Odbjeglom svijetu“ kaže kako tada čovjek lako zaluta u ovisnost, ali novu, suvremenu ovisnost, koja može biti o bilo kojem aspektu života koji je danas sve manje strukturiran vanjskim utjecajima, poput posla, vježbanja, hrane, pa i seksa (2005: 61). Obzirom na temeljne promjene koje zahvaćaju brak i obitelj u

industrijskim zemljama, osoba više razmišlja o rizicima svojih odluka: „Prije dvije ili tri generacije, ljudi su, prilikom vjenčanja, znali u što ulaze. Brak je, većinom, određen tradicijom i običajima... Međutim, tamo gdje se danas tradicionalna kultura raspada, ljudi, kada ulaze u brak, u jednom važnom smislu više ne znaju što rade, jer su se institucije braka i obitelji toliko promijenile.“ (2005:47).

Emancipacija žena kroz feministički pokret, koji je započeo sredinom 18. stoljeća, a traje i dan danas, veliki je čimbenik promjena u tradicionalnim obiteljskim strukturama. Zapošljavanjem žena izvan vlastitih kućanstava, mijenja se do tada karakteristična uloga žene u društvu – uloga majke i domaćice (Bukal, 2022: 12). Žene se počinju ostvarivati na profesionalnim razinama, stvaraju karijere koje zatim nužno rezultiraju sklapanjem braka u kasnijoj dobi, rađanjem djece u kasnijoj dobi, manjim prosječnim brojem djece po kućanstvu i slično. Osim takvih posljedica, danas imamo priliku svjedočiti suživotu parova bez vjenčanja ili svjesnim i namjernim odlukama parova o ne stvaranju potomaka (iz različitih razloga). Feminističke sociologinje su u drugoj polovici 20. stoljeća svojim radovima oštro ukazivale na probleme koji nastaju u tradicionalnim obiteljima, bazirajući se na tematske cjeline poput neravnomjerne podjele rada u kućanstvu, odnosima moći unutar obitelji u kojima je muška figura uvijek superiornija te razlikama unutar skrbničkih aktivnosti u užoj ili široj obitelji (Giddens, 2007: 177). Izjednačenost žena i muškaraca u suvremeno doba uistinu otvara novi svijet za sve nas, jer nikad prije, prema dosadašnjem znanju povijesti, nije postojalo društvo u kojemu su muškarci i žene bili ravnopravniji nego danas (Giddens, 2005:34).

Sljedeći izazov održavanju tradicionalnog braka uspješnim „dok nas smrt ne rastavi“ jeste sve veća stopa razvoda braka u mnogim zemljama svijeta. Prema istraživanju za britanski časopis „The Guardian“, već 2000. godine je u Velikoj Britaniji 40% brakova završavalo razvodom. Čini se da bi nekakav opći razlog tomu mogao biti individualizam u našem društvu, odnosno zadovoljavanje individualnih potreba nad onim kolektivnim, odnosno obiteljskim (Giddens, 2007:177). Kina je zanimljiv primjer industrijske države zbog svog političkog uređenja, no i ondje se daju primijetiti suvremeni bračni trendovi. Na selima u Kini nije neobično ugovaranje braka od strane roditelja, a ne pojedinaca kojih se ta bračna zajednica tiče. Ironično, u modernim kineskim gradovima mnogi razvodi brakova su upravo brakovi koji su na taj način bili vjenčani na selu. Svakako, stopa razvoda braka u Kini je i dalje niža nego u razvijenim zapadnim zemljama, no ta stopa raste, a sličan trend uočava se i u drugim azijskim društvima u razvoju (Giddens, 2007:172).

3. Važnost institucije braka među Hrvatima

Unatoč ranije spomenutim izazovima koji prijete eventualnom izumiranju tradicionalnog braka, on je od stabilne važnosti u hrvatskom društvu. To pokazuju i određena europska istraživanja, ali i istraživanja hrvatskih akademika na studentskoj i općoj mladoj populaciji; hrvatskoj budućnosti.

3.1. Istraživanje o studentskim stavovima o oblicima partnerskog života 2020. godine

Željko Boneta i Marko Mrakovčić autori su rada pod naslovom „Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak“ iz 2020. godine, u kojemu je predmet istraživanja analiza stavova o navedenim društvenim fenomenima studenata sa Sveučilišta u Rijeci (njih čak 635). Studente smatraju obrazovanom populacijom koja će imati važnu ulogu u oblikovanju normativnih društvenih okvira u budućnosti. Istraživanje donosi određen broj ambivalentnih stavova mladih o tradicionalnim društvenim fenomenima, raspravlja o sociodemografskim varijablama koje mogu utjecati na stavove (poput religije) te ukupnim promjenama o oblicima obiteljskog života u postmodernom društvu.

Slika 1. Tablica rezultata na pitanja o stavovima o važnosti tradicionalnog braka (Boneta i Mrakovčić, 2020, str. 213).

Stavovi o važnosti tradicionalnog braka (u %)

	1	2	3	4	5	N	M (SD)
Bolje je biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku	80,79	14,96	2,99	0,63	0,16	631	1,24 (0,55)
Oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi koji su u drugim oblicima veza	35,59	26,61	30,55	6,14	1,10	634	2,11 (1,00)
Bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici	16,69	16,85	34,49	17,32	13,70	628	2,94 (1,26)
Brak dobiva puni smisao rođenjem djece	11,97	15,28	24,57	31,50	16,54	633	3,26 (1,24)

1=uopće se ne slažem; 2=ne slažem se; 3=niti se ne slažem niti se slažem; 4=slažem se; 5=u potpunosti se slažem

U tablici su prikazani rezultati stavova o važnosti tradicionalnog braka, gdje je vidljivo da se studenti u samo jednoj tvrdnji u velikom postotku međusobno slažu: riječ je o neslaganju s tvrdnjom kako je bolje biti u braku nego uopće ne biti u braku. S druge strane, u sljedećoj tablici vidljiv je rast kritičnosti prema tradicionalno shvaćenom braku – više je onih koji se ne slažu s tvrdnjom da je brak najbolji oblik organizacije partnerskog života, nego onih koji bi se s tom tvrdnjom složili, no istovremeno prevladava mišljenje da u suvremenom društvu brak nije zastarjela institucija.

Slika 2. Tablica rezultata na pitanja o stavovima o prihvatljivosti izvanbračne zajednice (Boneta i Mrakovčić, 2020, str. 213).

Stavovi o prihvatljivosti izvanbračne zajednice i zastarjelosti tradicionalnog braka (u %)

	1	2	3	4	5	N	M (SD)
Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom	3,15	11,18	24,09	30,08	31,18	632	3,75 (1,11)
Smisao života moguće je ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka	2,20	7,40	21,10	36,38	32,13	629	3,90 (1,01)
Uz tako malo dobrih i sretnih brakova postavlja se pitanje je li brak najbolji način života	9,76	19,84	36,85	25,20	7,87	631	3,01 (1,08)
U suvremenom društvu brak je zastarjela institucija	19,37	28,98	34,96	12,60	3,94	633	2,53 (1,06)

1=uopće se ne slažem; 2= ne slažem se; 3=niti se ne slažem niti se slažem; 4=slažem se; 5= u potpunosti se slažem

Istraživanje pokazuje nešto liberalnije poglede na tematiku – dobar dio ispitanika smatra da zajedništvo u čvrsto povezanoj zajednici kao što je brak ne jamči veću životnu sreću nego neki „lakši“ oblik partnerstva. S druge strane, u većem postotku ne gledaju na brak kao zastarjelu instituciju prošlosti, nego se osobno vide u braku u svojoj budućnosti. (Boneta i Mrakovčić, 2020:213). Ono što se mijenja u odnosu na prošlost je prosječna dob kada mladi ulaze u brak i napuštaju roditeljski dom. U Hrvatskoj se mladi osamostaljuju kasnije nego u ostatku Europe, a najveći razlog tome su loše ekonomske mogućnosti. (Boneta i Mrakovčić, 2020:206).

3.2. European Values Study: hrvatsko društvo

P. Aračić, J. Baloban i K. Nikodem napisali su rad koji je sadržajno presjek međunarodnog istraživanja o stavovima i vrijednostima u raznim europskim društvima: *European Values Study*. Taj istraživački projekt provodio se 1999., 2008. i 2017. godine, a autori su promatrali važnost braka u hrvatskom društvu u navedenom razdoblju, uspoređujući rezultate svake od navedenih godina, ali i detaljnije analizirajući podatke iz 2017. godine. U istraživanju je sudjelovalo gotovo 1500 punoljetnih građana Republike Hrvatske.

Ovo istraživanje također potvrđuje kako Hrvati ne smatraju brak zastarjelom institucijom, što rezultati longitudinalno potvrđuju. Kroz sve tri godine, rezultati u korist braka ne odskaču pretjerano. Ipak, na pitanje o nužnosti braka ili duge, stabilne veze za osobnu životnu sreću, rezultati godinama postaju sve liberalniji prema samačkom životu. Neslaganje s tom tvrdnjom povećava se s godinama.

Slika 3. Tablica rezultata na slaganje s izjavom „Brak ili duga stabilna veza nužni su za sreću“ (Aračić i sur., 2019, str. 338).

Brak ili duga stabilna veza nužni su za sreću

%	1999.	2008.	2017.
uopće se ne slažem	2,2	2,6	6,3
ne slažem se	12,6	17,1	21,0
niti se slažem niti ne	15,6	21,4	16,6
slažem se	40,4	40,4	31,5
potpuno se slažem	27,0	17,2	23,3
ne znam i b.o.	2,1	1,2	1,4

Anketno pitanje koje se ne pojavljuje u anketi iz 1999. godine, pitanje je o kohabitaciji i zajedničkom životu prije braka. Iz tog razloga, prikazani su samo rezultati za 2008. i 2017. godinu, a iz njih je vidljivo kako se raste odobravanje kohabitacije u društvu, pa možemo pretpostaviti kako bi rezultat jednakog pitanja danas išao još više u korist kohabitacije.

Slika 4. Tablica rezultata na slaganje s izjavom „U redu je da dvoje ljudi živi zajedno bez stupanja u brak“ (Aračić i sur., 2019, str. 341).

U redu je da dvoje ljudi živi zajedno bez stupanja u brak

%	2008.	2017.
uopće se ne slažem	5,2	3,9
ne slažem se	15,9	16,6
niti se slažem niti ne	22,8	14,7
slažem se	39,7	39,2
potpuno se slažem	14,8	24,4
ne znam i b.o.	1,5	1,2

Unatoč mnogim trendovima koji se suprotstavljaju braku kao vodećoj instituciji zajedništva, spomenuta istraživanja pokazuju kako su brak i obitelj još uvijek jedne od osnovnih vrijednosti hrvatskog društva i predstavljaju određeno obećanje za hrvatsku budućnost.

4. Kohabitacija

Temeljna ideja ovog rada i predmet proučavanja jest upravo fenomen kohabitacije ili kohabitacijske zajednice. Kao što se da pročitati iz naslova, brak „ad experimentum“ samo je mali dio onoga što kohabitacija je, ili što može biti u životu jednog para. Eksperiment braka, nezamisliv i neostvariv ikad ranije tijekom ljudske povijesti, danas polako preuzima podij u areni različitih odnosa i privatnog života.

Kohabitacija je prilično mlada pojava i sociološki iznimno zanimljiva. Anthony Giddens, britanski sociolog i autor na kojega se ovaj rad u velikom dijelu definiranja pojmova oslanja, u svom osebujnom djelu i prihvaćenom zagrebačkom sveučilišnom udžbeniku „Sociologija“ kohabitaciju definira kao „situaciju kad par živi zajedno u spolnoj vezi, a pritom nije vjenčan“ (2007:190). Alternativa je bračnoj zajednici, ali i priprema te provjera za bračnu zajednicu. Sve je prošireniji uzorak u većini zapadnih društava, iako se do prije nekoliko desetljeća smatrala skandaloznom.

U Velikoj Britaniji, opće istraživanje kućanstava u glavni izvor podataka o britanskim uzorcima kućnog života, kohabitaciju kao jedno od pitanja u istraživanju prvi puta spominju 1979. godine, što uistinu nije davno. Unazad 40 godina od ranih dvije tisućitih (kada je objavljena „Sociologija“), broj parova koji kohabiraju narastao je za nevjerojatnih 400 posto, piše Giddens. Kod mladih parova, zajednički život se često događa spontano – par koji je već u seksualnoj vezi provodi sve više i više vremena zajedno, dok jedno naposljetku ne napusti svoj dom. Većina se osoba u takvom statusu planira vjenčati u nešto kasnijoj životnoj dobi (Giddens, 2007:192).

Sami pojam kohabitacije se, osim u kontekstu ovog završnog rada, koristi i u politologiji, a predstavlja odnos dvaju nositelja izvršne političke vlasti koji pripadaju različitim strankama ili blokovima mišljenja (npr. trenutno u Hrvatskoj – kohabitacija između predsjednika Republike Zorana Milanovića te premijera Republike Andreja Plenkovića). No, kohabitacija u nama potrebnom kontekstu kao „izvanbračna zajednica odnosi se na status parova koji su seksualni partneri, nisu formalno vjenčani i dijele zajedničko kućanstvo. U Republici Hrvatskoj izvanbračnom zajednicom smatra se *životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koji ne žive u drugoj izvanbračnoj zajednici, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete* (čl. 3., Obiteljski zakon, NN 116/03).“ (Bartolac, 2013:108).

Kao takva, kohabitacija je mnogima poželjan oblik zajedništva jer često podrazumijeva ozbiljnu vezu, ali isto tako vezu koja nije trajno zapečaćena birokratskim dokumentima i društvenim konsenzusom. Ne možemo govoriti kako ranije takav oblik zajedništva ne postoji, ali 70-ih godina prošlog stoljeća najviše se popularizira u skandinavskim zemljama, a vrlo se brzo širi na teritorij SAD-a i gospodarski razvijenog dijela Europe (Bandalović, 2015:46). U Hrvatskoj je situacija nešto drugačija nego u SAD-u ili drugim zapadnoeuropskim zemljama, na način da je omjer ukupnog stanovništva i ljudi u kohabitaciji manji nego u razvijenim, industrijskim, zapadnim zemljama (Bartolac, 2013:108).

Kohabitacija je, u svojoj srži, seksualno zajedništvo partnera. Seksualni odnosi su u suvremeno doba izgubili na svetosti te postali svakodnevna praksa dviju osoba, koje više ne moraju nužno biti ni u ozbiljnoj vezi. Time brak, kojim započinje stvaranje obitelji i kojim seksualni odnosi dobivaju smisao, gubi ekskluzivno pravo bivanja jedine legitimne forme seksualnog partnerstva (Volenik i sur., 2020:99). Tako kohabitacijska zajednica postaje trajno rješenje za neke parove, neovisno o tome žele li djecu, upravo zato jer kohabitacija omogućava suživot i s djecom. U zapadnom svijetu je to češći slučaj nego u Hrvatskoj, jer istraživanja pokazuju da kohabitacija u Hrvatskoj najčešće predstavlja samo tranzitnu fazu iz veze u brak (Volenik i sur., 2020:99).

5. Hrvatski katolički puk i kohabitacija

Popisom stanovništva iz 2021. godine, objavljeno je kako se otprilike 85% hrvatskih građana izjašnjava kao katolički puk (Državni zavod za statistiku). Iz tog razloga, važno je spomenuti biblijske i vjerske napomene o (van)bračnom životu te istovremeno usporediti vjersku teoriju i praksu u hrvatskom društvu. Situacija nije bajna za Crkvu i njezin nauk jer sve više pristupnika braku polazi od već konzumiranog zajedničkog života ili čak iščekujući/imajući dijete ili djecu. O tome detaljnije pišu Volenik i njegovi suradnici (2020:108):

„Uočena visoka razina prisutnosti kohabitacije ukazuje na važnu činjenicu koja se ne smije zanemariti u okviru predženidbenoga pastorala, a to je da uvjerljiva većina parova koja dolazi na zaručničke tečajeve već živi svoj partnerski odnos daleko od tradicionalne slike zaručništva, koja je nespojiva s kohabitacijom ili predbračnim rođenjem djeteta. Navedeno ukazuje na potrebu da se takvim parovima u okviru zaručničkih tečajeva obraća s pozicije prepoznavanja stvarnosti koju žive. Ujedno to potiče i potrebu za daljnjom raspravom o stvarnoj slici hrvatskoga društva i vjernika u njemu.“

Volenik i njegovi suradnici istraživali su različite aspekte partnerskih odnosa kod polaznika zaručničkih tečajeva (sudjelovalo čak 122 para) koji se redovno odvijaju u Katoličkoj Crkvi. Neki od istraživanih aspekata su način upoznavanja partnera, zajednički život i zajednička djeca. Numerički rezultati njihovih istraživanja vidljivi su na slici broj pet, te je uočljivo kako se parovi u većem broju upoznaju izravno (uživo), ali i žive zajedno prije braka.

Slika 5. Tablica rezultata nekih jednostavnih obilježja partnerskog odnosa (Volenik i sur., 2020, str. 105).

Obilježja partnerskoga odnosa — zastupljenost po kategorijama

	<i>Odgovor</i>	<i>N</i>	<i>Postotak</i>
Način upoznavanja zaručnika	Uživo	216	88,9%
	Kroz <i>online</i> komunikaciju	27	11,1%
Život u zajedničkom kućanstvu prije braka	Ne	71	29%
	Da	174	71%
Trenutačna trudnoća	Ne	217	88,6%
	Da	27	11%
Zajednička djeca prije braka	Ne	222	91,7%
	Da	20	8,3%
Djeca iz ranije veze	Ne	240	98,4%
	Da	4	1,6%
Procjena u kojoj mjeri postojeći prihodi i ekonomska situacija zadovoljavaju potrebe buduće obitelji	Uopće ne	2	0,8%
	Malo	20	8,2%
	Osrednje	57	23,4%
	Puno	81	33,2%
	U cijelosti	84	34,4%

Modernizacija suvremenog života djeluje promičući neke nove vrijednosti; poput potrebe za samoaktualizacijom i osobnim ostvarenjima u što mlađoj životnoj dobi, individualizacije i posebnosti. Takve vrijednosti rezultiraju loše za obitelj, koja je među osnovnim vrijednostima Crkve i države. Zbog novih vrijednosti koje donosi ovo već postmoderno društvo, pojedinac je okrenut sebi i svojim potrebama te kasnije ulazi u brak ili čak iz krivih razloga. Djeca se polako marginaliziraju na mapi motivacija i vrijednosti osobe, padaju u „drugi plan“ unatoč istraživanjima koja dokazuju da su ljudi u bračnim zajednicama i obiteljima zadovoljniji od onih koji nisu (Čorić, 2001:54).

Crkva je veliki zagovaratelj braka „dok nas smrt ne rastavi“, a kohabitacija kao alternativna opcija braku ne dolazi u obzir – ona predstavlja „probni“ brak za mnoge, ali bez obećanja jedno drugome, bez predanosti koju brak zahtijeva i bez zajedništva koje je u braku superiornije od osobne autonomije zaručnika. Sakrament braka poistovjećen je s Isusovim obećanjem svojoj Crkvi kojoj se predaje, obećanjem svećenika koji se zaređuje i uzima Crkvu kao svoju zaručnicu; čovjekom koji uzima ženu da bi se ostvarili u obiteljskim ulogama i obećali svetost jedno drugome. Stoga onaj koji živi u kohabitaciji, prema Crkvi,

živi u grijehu – to je aktualni nauk Crkve sadržajno izvučen i protumačen iz Svetog Pisma (Volenik i sur., 2020:101).

6. Kratke kronološke i uzročno – posljedične napomene

Kroz srednji vijek, do prilično nedavno, obitelj je bila ekonomska jedinica koja je povezivala djecu i članove šire obitelji u poljoprivrednim djelatnostima, a djeca su označavala sigurnost za roditelje u poodmakloj dobi. U gospodskim obiteljima taj je ekonomski ugovor bio važan zbog prenošenja vlasništva na potomke. Žene su se ostvarivale kroz ispunjavanje svoje reproduktivne uloge i vjernosti svome mužu, a seks se vrlo jednostavno povezivao isključivo s reprodukcijom. U doba braka kao ekonomskog ugovora, ljubav, seksualna privlačnost i razvijena emocionalna komunikacija bili su daleko od realnosti. Povezanost među supružnicima bila je zasjenjena odnosima sa širom obitelji koja fizički i materijalno doprinosi kvaliteti života (Giddens, 2005:67).

Tek 50-ih godina 20. stoljeća stvara se ideja o romantičnoj ljubavi koja postaje zamjena braku, bračnoj zajednici i obitelji kao ekonomskom ugovoru i ekonomskoj jedinici. Trenutak u kojemu ljubav i seksualna privlačnost postaju osnova stvaranja bračnih veza, odnos supružnika postaje primarni prioritet. Njihova „veza“ (što je također mlad izraz i fenomen) postaje središte obiteljskog života, a istovremeno razvijajuće kontracepcijske metode omogućuju planiranje broja potomaka i razmišljanje o želji za potomcima, koji (zbog razvoja tercijarnih djelatnosti i restrukturiranja zanimanja) postaju više ekonomski teret nego sigurnost za roditelje. Sve većim brojem zaposlenih žena, podizanje djece postaje otegotna okolnost osobnom i profesionalnom razvoju pojedinaca (Giddens, 2005:70).

Odvajanjem seksualnosti i reprodukcije u različite životne sfere, nastupaju promjene u obiteljskom i privatnom životu pojedinaca. Glavni elementi seksualnog života na Zapadu su promijenjeni. Seksualnost postaje nešto što svaki pojedinac za sebe otkriva i proučava. Danas, seksualnost ima vrlo malo veze s brakom i legitimnošću, s kojima se u ranijim razdobljima čvrsto povezivala i koja su ju u njezinoj biti definirala. Ako sklonimo sadržaj od seksualnosti, sadržaj koji je do tada usko povezan s reproduktivnim funkcijama, ne možemo se čuditi sve slobodnijem seksualnom ponašanju mladih kojima to naš svijet, u promicanju liberalne tolerancije, dozvoljava (Giddens, 2005:69).

Postoje i poražavajuće statistike za sliku tradicionalne obitelji i potomstva u suvremeno doba. „Gotovo četvrtina žena u SAD-u i Europi između 18 i 35 godina starosti kažu da nikada ne namjeravaju imati djecu“, piše Giddens u „Odbjeglom svijetu“ (2005:70). S takvim

statistikama, postavlja se pitanje: zašto bi, u zapadnim društvima u kojima su stope razvoda visoke (iako su još uvijek visoke i stope sklopljenih brakova), žene koje ne žele imati djecu uopće ulazile u bračne zajednice, umjesto jednostavnije, kohabitirajuće zajednice, u kojima je omogućeno redovno održavanje seksualne veze s partnerom te je sve učestalija pojava u našem društvu?

7. Motivi trendu kohabitacije

Uzevši u obzir da u Hrvatskoj većinom mladi žive u kohabitaciji, upravo zato što većina još uvijek planira ženidbu ukoliko im se život u kohabitaciji s partnerom sviđa, ili prekid veze ili odnosa ukoliko im se ne sviđa zajednički život, najveći broj motiva bit će iz perspektive mladih. Relativno je malen broj starijih osoba koji prakticiraju kohabitaciju, a najčešće su to razvedeni pojedinci ili udovci.

Jedan od najčešćih razloga koji mlade motivira na život u kohabitaciji jest ekonomska situacija. Već je ranije spomenuto da je Hrvatska pri dnu europske ljestvice što se tiče osamostaljivanja mladih, a ono što ubrzava odlazak iz roditeljske kuće je mogućnost suživota s partnerom koji također ima primanja kako bi se lakše održavalo kućanstvo, uštedjelo za određene ciljeve ili dostiglo posebne korake u karijeri (Bandalović, 2015:46). Sve veći broj nezaposlenih u državi također utječe na odluku o započinjanju bračne zajednice u mlađoj dobi, a ekonomske krize u državi sprječavaju osjećaj ekonomske sigurnosti u zajednici.

Pojednostavljeno održavanje seksualnih odnosa među partnerima također je jedan od motiva mladih za zajednički život, ali isto tako i manje obvezujući za partnere u odnosu na tradicionalan brak. Kohabitaciju je lakše raskinuti u slučaju neslaganja među partnerima, a o kohabitaciji kao zajednici koja zahtjeva manje seksualne vrijednosti od braka Bandalović u svom istraživanju spoznaje: „nalaz istraživanja prema kojem se većina ispitanika ne slaže ili u potpunosti ne slaže s time da izvanbračna zajednica zahtjeva manje seksualne vjernosti od braka (58,1%), ali 60,9% ispitanika slaže se ili u potpunosti slaže s tim da je riječ o slobodnijem načinu života od braka“. (2015:52)

Dodatna razmišljanja iznosi Ines Debeljak (2020:19) u svom diplomskom radu o suvremenoj obitelji i piše sljedeće:

„Može se raspravljati zbog čega se parovi odlučuju na život u izvanbračnoj zajednici. Jamieson i suradnici (2002. prema Bartolac 2013. str.109.) navode tri najčešća razloga:“
(1) zajednički život kao početak trajnog partnerstva, (2) testiranje je li veza održiva, „probni

rok“, ili (3) pragmatičan dogovor bez tereta očekivanja.“. Thompson i Colella (1992, prema Čudina, Obradović i Obradović, 2006) pojašnjavaju da se na kohabitaciju najčešće odlučuju pojedinci iz nestabilnih obitelji, oni liberalnijih stajališta i liberalnije životne filozofije, nereligiozni, pojedinci koji traže autonomiju i slobodu u braku te pojedinci koji se zauzimaju za jednakost u partnerskim odnosima i netradicionalne bračne uloge. Nasuprot tome, kohabitaciji nisu skloni pojedinci tradicionalnog razmišljanja o ulogama rodova u braku.“

Važno je dodati kako je kohabitacija jedan novi, moderni stil života, koji se u praksi ne razlikuje u mnogočemu od bračnog života mladih parova. Provedeno istraživanje 1999. godine u Nottinghamu proučava razlike u vjernosti starijih vjenčanih osoba i parova iz mlađe generacije: sociolozi su intervjuirali vjenčane i kohabirajuće parove s manjom djecom, te ih uspoređivali s njihovim roditeljima koji su još uvijek u braku. Otkriveno je da mlađi vjenčani parovi imaju više zajedničkih životnih navika s mladim parovima koji žive u kohabitaciji nego s vlastitim roditeljima – što je indikator generacijskog jaza u kojemu djeluju različite bračne vrijednosti. Starije generacije shvaćaju brak kao sustav dužnosti i obaveza, a mlađe generacije shvaćaju brak kao odgovornost koja proistječe iz vlastitog izbora. Među mladim parovima, uočena je samo razlika da bi neki od njih ipak više htjeli živjeti u javno priznatoj bračnoj vezi, što je (s druge strane) indikator braka kao generalne društvene vrijednosti (Giddens, 2007:192).

8. Pravno-državne vizije

Obiteljski zakon u Hrvatskoj na sljedeći način definira kohabitaciju: „životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koji ne žive u drugoj izvanbračnoj zajednici, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete“ (čl. 11., Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19), čime je napravljena distinkcija od definicije obitelji i čime se očituju različiti položaji kohabitacijske zajednice i tradicionalne obitelji u hrvatskom društvu.

U nekim drugim društvima pak nema razlike, pa tako na primjeru skandinavskih zemalja svjedočimo izjednačavanju zakona o obitelji i kohabitaciji te pravnom izjednačavanju djece rođene u obje vrste zajednica (Debeljak, 2020:19). S obzirom na takav tretman, u skandinavskim zemljama je omogućen brzi rast broja kohabitacijskih zajednica u društvu, pa tako u Švedskoj 99 posto parova prakticira kohabitaciju prije braka te je to opća pojava (Fanuko, 2012:169). Osim „predbračne“ kohabitacije, u Skandinaviji je uobičajeno i da velik broj parova ostaje nevjenčan, ali žive zajedno i nerijetko imaju i djecu (Giddens, 2005:70).

Na drugom kraju svijeta, neobično je kako Sjedinjene Američke Države, koje u većini svojih saveznih država imaju prilično liberalne obiteljske zakone, zakonski ne izjednačavaju djecu rođenu u kohabitaciji i onu rođenu u crkveno i/ili građanski spojenim bračnim zajednicama (Debeljak, 2020:19). Svakako, u SAD-u je brak i dalje vrlo popularan, te se parovi nakon kohabirajućeg života često vjenčaju, a i jednom razvedeni parovi se često ponovno vjenčaju. Upravo takva društva su i mnoga zapadnoeuropska, a sociolog Giddens (2005:70) ih naziva „*high divorce, high marriage societies*“ (društva visoke stope razvoda i visoke stope sklopljenih brakova).

Različite kulture oduvijek su nosile različite uzorke u društvenim skupinama, pa su tako ugovoreni brakovi, koji nisu rijetka pojava u Kini i Indiji, relativno rijetka pojava u europskim zemljama. Iako su na perifernim teritorijima Kine tradicionalne obitelji učestala pojava (unatoč državnoj politici o broju djece u obitelji), kao posljedica Kulturne revolucije 1960-ih godina u Kini, doneseni su vrlo liberalni zakoni o razvodu braka. Razvod braka u Kini ostvariv je vrlo brzo, vrlo jeftino i vrlo učinkovito (Giddens, 2005:66).

Iako se najčešće primjećuje u urbanim sredinama, globalizacija uzima maha te se, čak i u Kini, koja uistinu nije po mnogočemu slična Zapadu, vide značajna društvena djelovanja karakteristična za razvijene, industrijske zemlje – poput suživota parova u kohabitaciji i povećane stope razvoda braka na državnoj razini (Giddens, 2007:172).

9. Sociološka misao

Prema mišljenju mnogih sociologa, kako dr. Fanuko piše, visoke stope kohabitacije u (post)modernim društvima ne predstavljaju prijetnju braku, nego se kohabitacija u većoj mjeri u mnogim državama smatra nekom vrstom probnog roka prije sklapanja službenog braka, a parovi koji kohabiraju su najčešće povezani s društvenom okolinom i širom obitelji partnera na vrlo sličan način kao i formalno vjenčani parovi (2012:170). Suvremena obitelj i brak jesu u krizi, ali daleko od propadanja – njihov se status i pojava u društvu mijenjaju, kao i većina društvenih fenomena u suvremeno doba.

Društvene promjene koje su oduvijek utjecale na sliku braka i obitelji, većinom su ireverzibilne. To u doslovnom smislu znači da je nemoguće vratiti ženu na isto mjesto u obitelji koje je zauzimala prije 50, 100 ili 200 godina; jer bi to značilo poništavanje svih prava i mogućnosti koje su se otvorile ženskoj populaciji njihovom emancipacijom i feminističkim pokretom. Seksualno partnerstvo i današnji brak su izmijenjeni, jer su i druge životne navike (odgoj,

obrazovanje, zaposlenje...) drugačije, a odbacivanje društvenih stigmi sa određenih oblika samačkog ili obiteljskog života rezultira općim poštovanjem i prihvaćanjem formalno vjenčanih parova prema parovima koji „samo“ žive zajedno (Giddens, 2007:197).

Vraćajući se na Giddensov „Odbjegli svijet“, o suvremenoj obiteljskoj problematici piše: „Mnogo je toga zabrinjavajuće što se stanja obitelji tiče, kako u zapadnim zemljama, tako i drugdje. Pogrešno je reći da je jedan oblik obitelji bolji od drugog u istoj mjeri u kojoj je pogrešno reći da propadanje tradicionalne obitelji znači katastrofu.“ (2005:75). Sociolog George Ritzer u vlastitom sociološkom udžbeniku piše kako je obiteljski ideal liberalnog feminizma spolno-rodni ugovor prema kojemu svaki pojedinac bira vlastiti životni stil i sam je sebi moralni kompas: izbor muškarca ili žene da se zaposli ili da ostane kod kuće (brine o kućanstvu), izbor muškarca ili žene da ima ili nema partnera (istog ili suprotnog spola), izbor da se vjenčaju ili ne vjenčaju, da imaju ili nemaju djecu i slično – vjeruju da je takva ideologija pravi put do apsolutno egalitarnog društva (2011:470).

Zaključak

Kohabitacija kao suvremeni oblik partnerstva i obitelji zasigurno je rastući trend u Hrvatskoj i svijetu, kojemu se lako prikloniti iz niza različitih razloga, od kojih su samo neki testiranje veze, financijska sigurnost ili pragmatičnost. Sve je veći antagonizam mladih prema tradicionalnoj bračnoj zajednici s nejednakim rodnim ulogama čiji je primarni cilj stvaranje potomaka i širenje obitelji. Sve se to događa zbog društvenih promjena poput emancipacije žena, posvećenosti karijeri i poslovnom uspjehu, odbacivanja tradicionalnih podjela poslova u obitelji te rad na ravnopravnosti i zajedništvu. Kao što se mijenja slika obitelji i onoga što obitelj jeste, takva teška, ali važna društvena, gospodarska i pravna pitanja mogu dovesti do polarizacije društva pri promjeni regulacija i stvaranja boljeg položaja za kohabitacijske zajednice u Hrvatskoj. Kao prepreka na putu prihvatanja kohabitacije i njezine učestalosti, mogla bi se isticati Katolička Crkva.

Mladi su zasigurno najjači pokretači promjena i najzaslužnija dobna skupina za rastući broj kohabitacija u Hrvatskoj i svijetu, ali isto tako oni koji će potencijalno danas-sutra mijenjati općeprihvaćene zakone i definicije koji se tiču pitanja i prava obitelji i novonastalih popularnih oblika zajednica i partnerstva. Prema istraživanjima u Hrvatskoj, slika formalne, bračne zajednice još uvijek uspješno živi, ali se njezin oblik i struktura mijenjaju iz čitavog niza unutarnjih i vanjskih čimbenika. Također, sigurno je za reći kako stopa razvoda u Hrvatskoj još nije dosegla rezultate slične razvijenim, zapadnim, industrijskim zemljama – no ta se stopa povećava i sociologija ju ne smije ignorirati.

Šarolikost obiteljskog života u suvremeno doba uistinu je nezamisliva u bilo kojim ranijim razdobljima, civilizacijama ili kulturama. Danas su, uz tradicionalnu obitelj, osim kohabitacije česta i: samohrana roditeljstva, samačka kućanstva, rekonstruirane obitelji, homoseksualna partnerstva i drugo. Osim emancipacije žena, velike društvene promjene koje su zauzele mjesto u nekoliko posljednjih stoljeća (poput industrijalizacije, urbanizacije, globalizacije i tehnološke revolucije) izvršile su očit i jak utjecaj na čovjekovu svakodnevicu, mijenjajući time i privatnu sferu svakog člana nekog društva.

Literatura:

1. Aračić, P., Baloban, J. i Nikodem, K. (2019). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine. *Bogoslovska smotra*, 89 (2), 331-353. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/223156>
2. Baloban, J. (2007). Vrednote u Hrvatskoj između deklarativnog i stvarno življenog. *Bogoslovska smotra*, 77 (4), 793-805. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/22536>
3. Bandalović, G. (2017). Stavovi mladih o kohabitaciji. *Revija za socijalnu politiku*, 24 (1), 45-70. <https://doi.org/10.3935/rsp.v24i1.1362>
4. Bartolac, A. (2013). Stavovi studenata o kohabitaciji i braku. *Socijalna ekologija*, 22 (2), 107-131. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/114867>
5. Boneta, Ž. i Mrakovčić, M. (2021). Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. *Revija za socijalnu politiku*, 28 (2), 205-224. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i2.1745>
6. Bukal, A. (2022). *Uloga žene u obitelji: nekad i sad* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:717383>
7. Čorić, J. (2002). Hrvatska obitelj danas. *Crkva u svijetu*, 37 (1), 52-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/39014>
8. Debeljak, I. (2020). *Suvremena obitelj* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:865624>
9. DOBROVŠAK, Lj. (2005). ŽENIDBENO (BRAČNO) PRAVO U 19. STOLJEĆU U HRVATSKOJ. *Croatica Christiana periodica*, 29 (56), 77-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/9426>
10. Giddens, A. (2005.), *Odbjegli svijet: Kako globalizacija oblikuje naše živote*, 2. izdanje, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
11. Giddens, A. (2007.), *Sociologija*, 4. izdanje, Zagreb: Nakladni zavod Globus
12. Haralambos, M. i Holborn, M. (2002.), *Sociologija: teme i perspektive*, 5. izdanje, Zagreb: Golden Marketing.
13. Majstorić, I. (2019). Demogeografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj. *Geografski horizont*, 65 (2), 17-36. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/239740>
14. Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19 <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>

15. Ritzer, G. (2011.), *Sociological Theory*, 8. izdanje, New York: McGraw-Hill
16. -Šola, I. i Đukić, M. (2014). Večernji i Jutarnji list. Analiza medijskog praćenja inicijative “U ime obitelji”: zašto je David pobijedio Golijata?. *Crkva u svijetu*, 49 (2), 197-221. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/126122>
17. Volenik, A., Blažeka Kokorić, S. i Laklija, M. (2021). Analiza različitih aspekata partnerskih odnosa kod polaznika zaručničkih tečajeva i važnost vjere u njihovu životu. *Obnovljeni Život*, 76 (1), 97-111. <https://doi.org/10.31337/oz.76.1.7>